

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

İyi ki Doğdun Mevlâna...

Derek Wall'ın editörlüğünü yaptığı "Green History" (Yeşil Tarih) kitabı çevre koruma konusundaki yazıları içeren, benim en çok takdir ettiğim antolojilerden biridir. Gelin bu ayki yazımıza bu kitaptan bir alıntıyla başlayalım:

"Hintliler karanlık bir ahıra bir fil getirip halka göstermek istediler. Hayvanı görmek için o kapkaranlık yere bir hayli adam toplandı. Fakat ahır o kadar karanlıktı ki gözle görmenin imkanı yoktu. O, göz gözü görmeyecek kadar karanlık yerde file ellerini sürmeğe başladılar. Birisi eline hortumunu geçirdi, 'Fil bir oluğa benzer' dedi. Başka birinin eline kulağı geçti, 'Fil bir yelpazeye benziyor! dedi. Bir başkasının eline ayağı geçmişti, dedi ki: 'Fil bir direğe benzer.' Bir başkası da sırtını ellemişti, 'Fil bir taht gibidir' dedi. Herkes neresini elledi, nasıl sandıysa fili ona göre anlatmağa koyuldu.

Onların sözleri, görüşleri yüzünden birbirine aykırı oldu. Birisi sal dedi, öbürü elif. Herkesin elinde bir mum olsaydı sözlerindeki aykırılık kalmazdı."

Bu hikaye doğumunun 800. yılı dolayısıyla bütün dünyada saygı ve sevgiyle anılan Mevlana Celaleddin Rumi'nin Mesnevi adlı kitabından alınmıştır. Bu yazının çevre korumayla ne ilgisi var dersiniz hemen bir örnekle yanıtlayalım. Nesli tükenmeye yüz tutmuş bir kuş var ve sizin göreviniz bu kuşu kurtarmak. Tabii önce bu kuşun ne yiyip içtiğini bilmeniz lazım ki azalmanın bu yüzden olup olmadığını anlayabilirsiniz. O zaman ekologlar devreye girecek. Sorun iklim değişikliğinden de kaynaklanabilir. O zaman iklimcilere ihtiyacınız olacak. Sorun aşırı avlanmaysa ilgilileri uyarmak, belki de yeni hukuki düzenlemeler gerekecek. Tabii bu çabaların bir de masrafı olacak. Eğer başta bu olaya bir bütün olarak bakan bir kişi olmazsa

konuyu inceleyen uzmanlar kısa zamanda hikayedeki Hintlilere benzer.

Shambo'ya Ağıt...

Derek Wall'ın dikkatinden kaçmış ama yukarıda okuduğunuz fil hikayesine ilk kez Buda'nın bir vaazında rastlarız. Aradaki tek fark, hikayenin Hintli versiyonunda file dokunanların kör olmasıdır. Bu tür hikayeler ortaya çıktıktan bir süre sonra insanlığın ortak malı olduğu için burada bir alıntı sorunu görmüyoruz. Bizim Hintli versiyonuna takılmamızın nedeni, birkaç hafta önce Shambo adlı bir boğanın başına gelenlerle ilgili.

Shambo'nun hayvan veremine yakalandığı için idama mahkum edildiğini ilk kez İngiltere'nin Independent gazetesinde okumuştuk. Şap hastalığı yüzünden binlerce boğanın yaşamını yitirdiği bir ülkede bir tane daha boğa öldürülmüş ne fark eder diyorsanız Shambo'nun Britanya adasında yaşayan Hinduların "kutsal" boğası olduğunu hemen belirtelim. Hindular

talihsiz boğayı kurtarmak için mahkemeye müracaat etmişler. İngiliz yargıç infazı durdurmuş ama bir üst mahkeme kararı bozunca talihsiz boğanın kaderi mühürlenmiş. İnfaz günü 100'e yakın hayvansever sabah saatlerinden başlayarak Shambo'nun mabetten polis gücüyle çıkarıldığı akşam saatlerine kadar ilahi söyleyip dua etmişler. Sonunda Shambo 26 Temmuz günü yediği zehirli iğne sonucu yaşamını yitirmiş. İşte bu olay çevre sorunlarının bazen ne kadar çetrefilli olabileceğinin, dolayısıyla da herkesi tatmin edecek bir çözüm bulmanın ne kadar zor olduğunun bir kanıtıdır.

Birkaç örnek daha verelim. Bir oturupta bir düzine kuzu pırzolasını mideye indiren bir insan yunuslara veya foklara dokunulduğu zaman feryadı basar. (Yayın ahlakı benim de bu gruba dahil olduğumu belirtmemi gerektirir). Tabii bazen sevilme veya makbul sayılmamak bazı hayvanlar için büyük bir avantaj. Birkaç yıl önce Atlas dergisinde yazmıştım, bizim kıyılarımızda deniz kaplumbağalarının yıllar öncesi yok olmamalarının en büyük nedeni, tıpkı Musevi inancında olduğu gibi İslam geleneklerine göre de kabuklu hay-

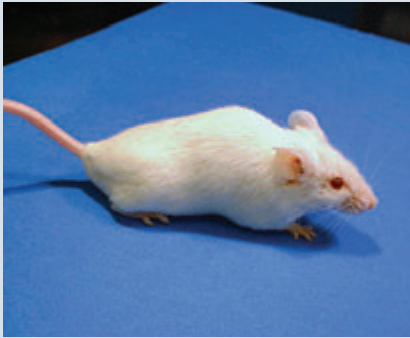

van yemenin makbul sayılmamasıdır. Genç okuyucularımız “bütüncülük” kavramının neden bu kadar önemli olduğunu sanırım şimdi daha iyi anlamışlardır.

Fareye Saygı...

Bildiğiniz gibi yeni bir ilaç piyasaya sürülmeden önce hayvanlarda test edilir. Ben dahil bir çok kişi b gün ayakta kalabilmemizi bu isimli kahramanlara, özellikle farelere borçluyuz. Umarız bir gün bu tür testler hayvanların yerine bilgisayarda geliştirilen modeller kullanılarak yapılır. Geçenlerde yine kahraman bir fare üzerinde yapılan bir çalışma bizim çok ilgimizi çekti.

Genetik bilimi kemikleşmeye başlar başlamaz hangi genlerin hangi görevleri üstlendiği en çok çalışılan konulardan biri oldu. Bu çalışmalar önce kanser, Alzheimer gibi hastalıklar üzerine yoğunlaşırken son yıllarda genlerin davranışlarımızı nasıl etkilediği hakkında bir sürü

araştırma yapıldı. Bu çalışmalardan en önemlilerinden birini bu sayfalarda zaten sizlerle paylaşmıştık. (Ebru Demir ve arkadaşlarının Viyana Üniversitesi'nde yaptıkları araştırma sonunda eşcinselliğin gen kaynaklı olabileceği kanıtlandı). Geçtiğimiz ay bu konuda yine çok önemli bir buluşa imza atıldı.

Şizofreni 18 yaşın üstünde her yüz kişiden birinin yakalandığı çok ciddi bir hastalıktır. Doktorlar İskoçya'da bir ailenin fertlerinde bu hastalığın alıșılanın çok üzerinde bir oranda olduğunu tespit etmişler. Bu hastalardan alınan örneklerin yardımıyla bir farenin genetik yapısı değiştirilince hayvan şizofreniye yakalanmış. (Hiperaktivite veya kabuğuna çekilme bu hastalığın en önemli belirtilerindendir). Bu fare sayesinde hastalığın nasıl geliştiği ve ne şekilde tedavi edilebileceği çok daha kolay anlaşılacak. İşte hor gördüğümüz bir hayvanın insanlığa başka bir hediyesi.

Ayıcığa Ağıt...

Hürriyet gazetesinde Adil Önal ve Ümit Çetin'in verdiği haber aynen şöyleydi:

“Bingöl'ün Yedisu İlçesi'nde, sıcağın bunalınca serinlemek için nehre giren yavru ayının taş ve ucu sivri sopalarla vura vura öldürülmesiyle ilgili olarak o sırada piknik yapan, dört inşaat işçisi gözaltına alındı. Bu arada yavru ayının öncesinde silahla vurulduğu ve kaçmak için nehre girdiği sanılıyor.” Bir önceki Çevre ve Orman Bakanı Osman Pepe, konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada her doğa severin aklına geleni çok güzel ifade etmiş: “Görüntüleri izlerken ayıcığa vurulan her sopada yüreğim parçalandı. O bir canlı. Gördüğüm manzara karşısında insanlığımdan utandım.”

Tabii aklınıza hemen “neden başka ülkelerde böyle şeyler olmuyor da bizde oluyor?” sorusu geliyor. İngilizler kadar hayvanları seven başka bir toplum görmezsiniz. Modern bilimin kurucularından büyük İngiliz bilgini Francis Bacon 1620 yılında yazdığı “Doğanın İyi Yanı” adlı kitabında bir gencin “uzun gagalı” (leylek?) bir kuşu boğmaya çalıştığını gören halkın nasıl galeyana geldiğini vurguladıktan sonra o ülkede yaşayanların ne kadar hayvansever kişiler olduğuna dikkat çekmiştir. Çevre tahribatını modern bilimin ışığında belki de ilk kez masaya yatıran George P. Marsh, İtalya'da ABD'nin büyükelçiliğini yaparken 1864 yılında yazdığı “Doğa ve İnsan; Veya İnsan Etkisiyle Değişen Fiziki Coğrafya” adlı kitabında gezilerinde rastladığı bazı insanların hayvan sevgisini şöyle anlatır: “Hayvanlara çocuk muamelesi yaparlar... O insanların hayvanlara gösterdiği şefkat örneklerini görebilmeniz için haftalarca orada yaşamamız gerekmez. Ben kertenkele ve diğer sürüngen örnekleri toplarken gençleri bir türlü bana yardım etmelerine ikna edemedim.”

Bakın, bu iki bilginin bahsettiği insanlar bizleriz. Bacon ülkemizi hiç ziyaret et-

memiş ama o zamanlar hayvanseverliğimiz dış ülkelere kadar yayılmış. Perkins ise ülkemizi ziyaret etmiş, ama yukarıda anlattığı gibi örnek toplayamamış. Dahası var; ilk vatanımız Orta Asya'daki akrabalarımız Tunguzlar ayıyı kutsal sayar, hatta soylarının Mangi adında bir ayıdan geldiğine inanırlarmış. Çok verimsiz bir bölgede yaşadıkları için mecburiyetten ayı eti yer fakat hayvanı kurban ederken ilahi söyler ve bir gün ayının yaşama döneceğine inanırlarmış. Ne oldu bize?

Çevre ahlakı hakkında hem bu sayfalarda hem başka dergilerde defalarca yazdık. Yerimiz kısıtlı olduğu için bu konulara ayrıntılı olarak tekrar girmek burada mümkün değil. (Lütfen yazının sonundaki notlara bakın) Yeni bir etik düzenin ne olacağı tartışılarsun, asıl çözümün ne olacağını yüce Mevlana bizlere zaten göstermiştir. Belki fil hikayesini bilmiyordunuz ama Mevlana'nın ana felsefesinin sevgi ve hoşgöründen kaynaklandığını duymadıysanız başka bir gezegende yaşıyorsunuz demektir. (Bundan birkaç yıl önce Coleman Barkley adlı bir Amerikalının Mesnevi'den tercüme ettiği beyitleri, tarihte “En Çok Okunan Kitaplar” listesine giren ilk şiir kitabı oldu). Her halükarda, artık hayvanları da biraz olsun bu sevgi ve saygı çemberinin içine almanın zamanı geldi. Yüce Mevlana'nın buyurduğu gibi her elde bir mum taşımak gerekiyor.

Gelecek ay buluşmak dileğiyle.

Notlar:

Green History, Derek Wall (Editor), Routledge, London and New York, Sayfa 92, 1994.

Mevlana, Mesnevi, Cilt III, Sayfa 101-103, İstanbul, 1990, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 772, Çeviren: Veled İzbudak, Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı.

Hayvan Hakları için:

Sargun A. Tont. Sulak Bir Gezegendeki Öyküler. S. 50-57 ve orada verilen referanslar.Sargun A. Tont. Kurdu Gözlerindeki Ateş. Bilim ve Teknik, s.102. Eylül 201.

Diğerleri için:

Bacon, Francis. Of the Goodness of Nature. Bacon's Essays. Annotations by Richard Whately. S.126 (Google Scholar'da bulabilirsiniz)

Marsh, George P. Man and nature; or, Physical geography as modified by human action. CHARLES SCRIBNER & CO s121. 1869 Rhiannon Beacham. Temple bull Shambo slaughtered. Independent 27 Temmuz 2007.

Scientists genetically engineer schizophrenic mice. Times on line. Temmuz 29.